

LUNDS
UNIVERSITET

Hur ska utveckling skapas?

En kvalitativ idéanalys av Sidas samarbetsstrategier för
fattigdomsbekämpning

Abstract

In this essay the purpose is to see which ideas about development that are framed by Sida in the Swedish development discourse. The method used for the study is an idea analysis. By creating two ideal types, a *dominant* and a *critical perspective* the aim is to see if any of the perspectives are more occurring in the Swedish development discourse. The study focuses on development as poverty reduction and what actions and way of control that is needed in order to live up to the Swedish development goals. The material used for this study are Sidas *perspective on poverty* and country strategies for Kenya, Mocambique and Tanzania. Furthermore, the definition of poverty by Sida belongs to the critical perspective. However both control and actions are weakly dominated by the dominant perspective.

Nyckelord: fattigdom, utveckling, Sida, Sub-Sahara, dominant perspektiv, kristiskt perspektiv

Antal ord: 9500

Förkortningar

CK	Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
LGRP	Reformprogrammet för lokal förvaltning och offentlig finansiell styrning
MR	Mänskliga rättigheter
NSGRP	National strategy for Growth and Reduction of Poverty
PARPA II	Action Plan for the Reduction of Absolute Poverty
PFMRP	Public Financial Management Reform Programme
Sida	Swedish international development agency
UD	Utrikesdepartementet

Innehållsförteckning

1	Introduktion	1
1.1	Utveckling- och biståndspolitiken i Sverige växer fram.....	2
1.2	Syfte och frågeställning	3
2	Metod & Material	5
2.1	Val av material	5
2.2	Idéanalys	6
2.2.1	<i>Validitet och relevans</i>	7
2.3	Avgränsningar	8
3	Centrala begrepp	9
3.1	Definition av centrala begrepp.....	9
3.1.1	<i>Utveckling</i>	9
3.1.2	<i>Fattigdom</i>	9
3.1.3	<i>Utvecklingens betydelse för fattigdomsbekämpning</i>	10
4	Teori	11
4.1	Val av idealtyper och dimensioner	11
4.1.1	<i>Motpolära idealtyper</i>	11
4.1.2	<i>Dimensioner</i>	11
4.2	Idealtyper	12
4.2.1	<i>Dominant perspektiv</i>	12
4.2.2	<i>Kritiskt perspektiv</i>	12
4.3	Dimensioner	13
4.3.1	<i>Fattigdom som utvecklingsproblem</i>	13
4.3.2	<i>Åtgärder: ekonomisk tillväxt eller social utjämning?</i>	14
4.3.3	<i>Styrning: top-down eller bottom-up?</i>	15
4.4	Sammankoppling mellan perspektiv och dimensioner	16
5	Analys.....	17
5.1	Beskrivning av material	17
5.2	Resultat	18
5.2.1	<i>Fattigdom som utvecklingsproblem</i>	18
5.2.2	<i>Åtgärder</i>	19
5.2.3	<i>Styrning</i>	22
5.3	Sammanfattning	25
6	Diskussion	27

6.1	Resultatdiskussion	27
6.2	Metoddiskussion	28
7	Referenser	29

1 Introduktion

[...] tillsammans kan vi se till att utrota fattigdomen i världen. Det är dags att se till att fler kan vara delaktiga i globaliseringen och dra nytta av de positiva förändringar som det faktiskt finns på vårt klot.

Gunilla Carlsson, 2012

Ovannämnda citat kom från biståndsminister Gunilla Carlsson i en intervju om världsfattigdom på Världsfattigdomsdagen den 17:e oktober 2012. De flesta skulle nog hålla med Carlsson i citatet ovan och är således rörande överens om att ingen ska behöva leva i fattigdom och misär 2013. Frågan som bör ställas till biståndsministern är *hur* det här ska gå till. För som Fredrik Reinfeldt själv sade, när han gästade Studentafton den sjunde maj 2013:

Politik blir intressant först när man svarar på frågan 'hur?'

Fredrik Reinfeldt, 2013

Sverige har sedan 1945 delat ut bistånd till fattigare länder i syfte att förbättra levnadsvillkoren för människorna inom de underutvecklade ländernas gränser. Ändå är det fortfarande över en miljard människor som lever i fattigdom (Milleniemålen, 2013) och det råder i världen fortfarande stora klyftor mellan de som är rika och de som är fattiga (Jönsson 2011:17). Under en konferens som gick under namnet millenniemötet år 2000 skrevs Milleniemålen under och har nu som syfte att vara uppnådda år 2015 (Uhlin 2010:309). Det övergripande målet för Millennieprojektet är att extrem fattigdom och hunger ska ha halverats innan nämnda slutår. Detta ska ske genom grundutbildning för alla, en avsevärt förbättrad barn- och mödrahälsovård, ökad bekämpning av hiv/aids, malaria och tuberkulos, hållbar miljö samt ökade globala partnerskap (Jönsson 2011:107f). Med endast två år kvar av millenniemålen giltighetstid, varierar resultaten väldigt. Brasilien, Indien och Kina har lyckats bäst med att bekämpa fattigdomen och de afrikanska länderna, särskilt i området kring Sub-sahara, har lyckats sämst (Hydén 2010:133).

Med Reinfeldts citat ovan och biståndsminister Gunilla Carlssons tankar om fattigdomens utbredning och vädjan om gemensamma åtgärder, blir det intressant att undersöka var Sverige står i utvecklingspolitiken med fokus på fattigdomsbekämpningen. De tillsammans med Sida är överens om att utveckling måste skapas för att komma igång med att jämna ut orättvisorna (Sida 2013a). Frågan är *hur* det ska gå till. Vad har Sverige för idéer i sin utvecklingspolitik när det kommer till att bekämpa detta omfattande världsprblem? Kan sociala normer gå hand i hand med ekonomiska intressen

eller måste utvecklingspolitiken innebära antingen det ena eller det andra? (Burnell 1997:3).

1.1 Utveckling- och biståndspolitiken i Sverige växer fram

När den amerikanska presidenten Harry S. Truman vädjade om ett internationellt samarbete över nations- och sektorsgränserna för att fred, frihet och välbefinnande skulle bli uppnått, blev utveckling ett medvetet ämne bland människor (Jönsson 2011:12). Sedan 1940-talet och framåt har sedan utvecklingsfrågor haft stor betydelse i de flesta staters utrikespolitik. I takt med detta togs också biståndsfrågorna på allvar upp på agendan, så även i Sverige (Uhlin 2010:295). Biståndet är en viktig del av utvecklingspolitiken och står någonstans mellan begreppet utveckling och givarnas agerande. Det är givarnas idéer om utvecklingens önskade resultat som blir till det vi kallar bistånd (Hydén 2010:67).

Enligt Gösta Hydén kan den svenska biståndshistorien delas in i tre olika faser: *den folkliga fasen*, *den byråkratiska fasen* och *den politiska fasen*. Under den folkliga fasen som ägde rum mellan 1940- och 1960-talen, växte intresset för utvecklingsfrågor i Sverige. Då talade man ofta om biståndet i termer av ”*u-hjälp*” eller ”*utvecklingshjälp*” vilket all välmening till trots, fick en negativ framtoning. Just när dessa begrepp användes var den folkliga entusiasmen som störst. Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd (CK) kan beskrivas som Sidas föregångare och kom till efter en konferens med frivilliga organisationer i maj 1952. CK arbetade fram ett antal principer som kom att gälla som riktlinjer för svenskt bistånd vilka bland annat innefattade att mottagarlandets regering skulle ha rätten att bestämma vilken typ av bistånd som var aktuell för dem, även om Sverige visst hade möjligheter att föreslå hur pengarna skulle användas på bästa sätt. Biståndet skulle dessutom vara projektbaserat och ha bestämda gränser i tid och rum. Religion och politik i mottagarländerna skulle inte ha någon betydelse vid utbetalning av bistånd (Hydén 2010:70).

I slutet på 1960-talet genomgick biståndspolitiken en förändring mot en mer byråkratisk fas, när Sida tillkom som ett självständigt ämbetsverk under UD. De principer som tidigare nämnts befästes och kom att bli en biståndsproposition, även kallad ”biståndsbibeln”. Man gjorde en åtskillnad mellan bistånd samt handel och investeringar, vilken kom att utgöra en viktig grundpåle för svenskt bistånd i tjugo år. Under 80-talet var mottagarstaten fortfarande den drivande motorn i biståndsärendena, något som kom att ändras under 90-talet då en politisering av biståndet tog form (Hydén 2010:71). Fram till dess kan det svenska biståndet sägas ha haft en socialistisk profil (Bigsten 2003:152). Det som kom att utgöra den största skillnaden mellan biståndet innan och efter 90-talet var de politiska reformkrav som formades när givarna nu ville ha saker att

säga till om i mottagarländernas politik (Hydén 2010:79). Nu började givarna sätta krav på mottagarna, vilka var tvungna att uppfyllas när de tillhandahölls finansiellt stöd. Givarna ansåg sig ha mer att säga till om i mottagarländernas politik i termer av politiskt styre, mänskliga rättigheter och demokratisering (Crewe & Harrison 1998:69f). Detta innebar således ett ifrågasättande av mottagarländernas suveränitet och en inskränkning på deras integritet (Hydén 2010:79).

Under 1990-talet riktades dessutom allt större fokus mot fattigdomsbekämpning med ekonomisk tillväxt som bästa lösning i den globala utvecklingspolitiken. Den ekonomiska tillväxten skulle emellertid vara starkt lämpad för att lösa just fattigdomsrelaterade problem. Samma årtal präglades också av ett stort antal FN-konferenser, bland annat miljökonferensen i Rio de Janeiro 1992, kvinnokonferensen i Peking 1995 och konferensen för sociala frågor i Köpenhamn 1995. Den sistnämnda är känd för att ha lyft fram fattigdom som en kärnfråga och lade grunden för det så kallade Millennieprojektet (Ibid:107). Efterhand som de fattigas misär togs upp på agendan fick Sverige tillsammans med övriga världen viljan att ta till radikala åtgärder för att få bukt på detta globala problem (Bigsten 2003:151). Sverige tar nu dessa internationella överenskommelser på största allvar, medan många andra länder varken har viljan eller kapaciteten (Hydén 2010:132).

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka idéer och motiv som dominerar den svenska utvecklingspolitiken idag, för att kunna förstå vilken typ av utveckling det finns intresse av att skapa. De idéer jag är intresserad av att leta efter är idéer som rör utveckling i form av fattigdomsbekämpning. Det grundläggande motivet för att minska fattigdom är enligt Sida:

[...] genomföra den svenska utvecklingspolitiken som ska skapa förutsättningar för fattiga människor att förbättra sina levnadsvillkor (Sida 2013b).

Det blir då intressant att ställa sig frågan *vilka* typer av förutsättningar Sida vill skapa, när det talas om utveckling som bekämpning av fattigdom. Enligt Jönsson et. al. är utjämning av sociala normer och främjande av ekonomiska intressen två vitt skilda åtgärder för att bekämpa utvecklingsproblem som ses som oförenliga (Jönsson 2011:37). Hur ser det ut i svensk utvecklingspolitik? Går det att förena två vitt skilda synsätt eller domineras politiken av ett visst tänkande? Jag är intresserad av att undersöka detta närmre och kommer därför använda mig av följande frågeställning:

Vilka idéer om utveckling är framträdande i Sidas arbete för att bekämpa fattigdom?

Målet med uppsatsen är att beskriva de idéer som framkommer i Sidas material, och försöka härleda dem till ett visst perspektiv på utveckling. Studien kommer att vara av beskrivande karaktär med ambition att utgöra en byggsten till vidare förklarande analyser (Teorell & Svensson 2007:23).

2 Metod & Material

2.1 Val av material

Jag kommer att utgå från Sidas dokumentationer där definitioner på fattigdom som utvecklingsproblem framkommer. Vidare ämnar jag också använda mig av landstrategier för samarbete mellan Sverige och mottagarland för att få fram åtgärder och styrning. Antalet länder som tillhandahålls bistånd av Sida är emellertid uppe i 33 (Sida, 2013a), varför ett urval av material är nödvändigt.

Sida har tre huvudsakliga kategorier i vilka de delar in sitt bistånd: *multilateralt bistånd*, *bilateralt bistånd* och *humanitärt bistånd*. Det multilaterala biståndet är det stöd Sverige tillhandahåller globala organisationer, såsom exempelvis FN, EU eller Världsbanken. Det bilaterala biståndet är det finansiella stöd som går direkt från regering till regering och det humanitära biståndet går till direkt konflikt- eller katastrofdrabbade områden. De två första typerna av bistånd har som syfte att på lång sikt agera som stöd för fattigare länder i sin utveckling, medan det tredje går till länder som är i akut behov av hjälp (Sida 2013c). Eftersom jag vill undersöka hur främst Sverige och Sida ser på utveckling och fattigdomsbekämpning kommer jag att avgränsa mitt material till enbart det bilaterala biståndet.

Det bilaterala biståndet kategoriseras i sin tur av Sida in i fem olika kategorier utefter samarbetsstrategier, vilka är:

- *Länder med vilka Sverige ska bedriva långsiktigt utvecklingssamarbete* som syftar till att på lång sikt bekämpa fattigdom och öka demokrati.
- *Länder i konflikt- och/eller postkonfliktsituation med vilka Sverige ska bedriva utvecklingssamarbete* vars syfte innebär att stödja konfliktdrabbade områden och stödja fred- och säkerhetsprojekt.
- *Länder i Östeuropa med vilka Sverige ska bedriva reformsamarbete* inom vilken Sverige ger stöd åt länder i Östeuropa så att ett närmande till EU möjliggörs.
- *Länder där Sverige ska bedriva demokrati- och MR-främjande [mänskliga rättigheter, förf. anm.] insatser i alternativa former* inom vilken länder som inte har demokratiskt styre stöds.
- *Länder där Sverige ska bedriva selektivt samarbete* är ett samarbete med länder som inte är i lika stort behov av finansiellt stöd (Sida 2013d).

Det relevanta för min studie är långsiktiga samarbeten som syftar till att främst bekämpa fattigdom, vilket överensstämmer bäst med kategori nummer ett. Övriga kategorier kommer således att utelämnas helt, eftersom det huvudsakliga arbetet kretsar kring annat än fattigdomsbekämpning.

För att få fram hur fattigdomsproblemet enligt Sida definieras kommer jag att utgå från dokumentet *Perspektiv på fattigdom* (2004) i vilket Sida redogör för hur de ser på fattigdom och hur den på olika sätt kan te sig i dagens globala samhälle. För att få fram svar på *hur* fattigdomsproblemen bör åtgärdas och på vilket sätt, får jag emellertid vända mig till andra material än nämnda dokument. För det kommer jag att använda mig av landstrategier i vilka Sveriges och Sidas samarbete med biståndsländerna redogörs (Sida 2004:1).

I landsstrategier redovisar Utrikesdepartementet hur Sida ska samarbeta direkt med sina mottagarländer; vilka mål som ska uppnås, hur de ska uppnås och hur man ser på samarbetet i stort. Jag kommer att välja att analysera de tre länder som i den första kategorin mottar den största biståndsvolymen av svenskt bistånd vilka är Tanzania, Mocambique och Kenya (Sida 2012). De ligger dessutom alla i Sub-sahara, vilket som tidigare nämnts är det geografiska område inom vilket länderna har svårast chans att uppfylla Millenniemålen (Hydén 2010:133). Länderna är således valda enligt den relevanta urvalsmetoden, eftersom jag ämnar undersöka de mest betydelsefulla fallen för just fattigdomsbekämpning (Teorell & Svensson 2007:150). Syftet med landstrategierna är inte att jämföra länderna, utan få en bredare bild av Sveriges och Sidas utvecklingspolitik. Anledningen till att jag väljer just tre länder är dels eftersom studien är av kvalitativ karaktär, vilket innebär att jag vill komma på djupet i mitt material för att verkligen förstå de framkomna idéerna (Teorell & Svensson 2007:11), dels eftersom att endast ett land hade blivit för lite för att skapa en grundläggande bild av hur Sida tänker sig att utveckling bäst bör skapas.

Tilläggas bör att två av landstrategierna utgår 2011 respektive 2012. Eftersom inga nya landstrategier gjorts kommer jag att utgå från befintligt material (Tanzania 2006:1 & Mocambique 2008:1).

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att studien kommer att bygga på följande två material:

1. *Perspektiv på fattigdom*, Sida 2004
2. Landstrategier för bilateralt bistånd från den första biståndskategorin: *Tanzania, Mocambique och Kenya*

2.2 Idéanalys

Uppsatsen kommer att bygga på en idéanalys, med syfte undersöka vilka idéer om utveckling som Sida står för. Enligt Ludvig Beckman, fil. Doktor i statsvetenskap, kan en idéanalys kan vara beskrivande, förklarande eller ställningstagande. Jag ämnar i studien förklara *vad* innebörden i Sidas material är, snarare än att ta ställning eller tala om konsekvenserna av idéerna i materialet. Således handlar det i mitt fall om en beskrivande idéanalys. En sådan typ av idéanalytisk metod syftar enligt Beckman till följande:

Att med viss systematik sortera materialet på ett sätt som inte omedelbart eller konkret går att utläsa i materialet självt (Beckman 2005:50).

För att på ett tydligt och systematiskt sätt kunna beskriva idéers förekomst i ett material, är det bra att jämföra innehållet i materialet med något annat (Beckman 2005:53). I min studie kommer detta jämförelseinstrument utgöras av idealtyper. En idealtyp fungerar som en intellektuell tankekonstruktion och har som syfte att tydliggöra idéers förekomst i en text. De består av renodlade egenskaper och drag, där de mest relevanta egenskaperna lyfts fram medan de mindre intressanta får träda tillbaka. Syftet med idealtyper är inte att låta dem vara en avbild av verkligheten. De har snarare som syfte att kategorisera och klassificera den (Badersten 2002:31f). Idealtyperna kommer i studien att bestå av två motpoler som kan ses som varandras motsatser. Dessa kommer sedan läggas som ett raster över materialet för att på så sätt kunna utläsa och sortera idéers förekomst (Bergström & Boréus 2005:159).

Inom den idéanalytiska metodologin görs skillnader mellan idécentrerade och en aktörcentrerade studier. I den förstnämnda står idéerna i centrum varför kontexten från vilken idéerna är hämtade ges mindre betydelse. Den sistnämnda lägger stor vikt på aktören eller gruppen bakom idéerna i fråga. I min studie kommer Sidas idéer vara av allra största vikt, vilket innebär att studien bör betraktas som en idécentrerad forskning. Sida som aktör kommer därför inte ges mycket utrymme i studien (Beckman 2005:16).

Jag kommer främst söka att definiera fattigdomsproblem i Sidas material, för att möjliggöra en precisering av dess idémässiga innehåll. Detta tillvägagångssätt kallas för en begreppsanalytisk metod och utgör en viktig del av det idéanalytiska verktyget. Genom en precisering kan vagheter och inbjudan till mångtydighet reduceras vilket medför att textens budskap blir tydligare (Ibid 2005:33f).

För att verkligen möjliggöra en identifiering och klassificering av begrepp och idéer i materialet är det viktigt att ha ett *analysschema*. Med hjälp av ett analysschema utformas kategorier som gör det möjligt att urskilja från vilka grunder argumenten kommer. I denna studie kommer detta analysschema utgöras av tre *dimensioner*, inom vilka de motpolära idealtypernas ställning tydligt redovisas. De valda dimensionerna kommer att beröra *problemdefinition*, *åtgärder* samt *styrning* och motiveras tydligare i 4.3. Syftet med dimensionerna är att fånga in olika aspekter av de argument som förs i Sidas material. Här är det viktigt att låta dimensionerna vara uteslutande och gärna uttömmande, för att förhindra svåra tolkningar eller förvirring hos läsaren. Eftersom jag ämnar undersöka vilken typ av utveckling som är framträdande i Sidas samarbetsstrategier, måste jag precisera vad som egentligen menas med utveckling, för att göra texttolkningarna så tydliga som möjligt (Beckman 2005:20 & 25ff). Således bör det här tydliggöras att det är utveckling i form av fattigdomsbekämpning som är av största vikt i studien.

2.2.1 *Validitet och relevans*

Då jag använder mig av idéanalys som metodologiskt redskap handlar det mycket om tolkningsfrågor. En idéanalys är möjlig att göra utifrån flera olika

vetenskapsteoretiska traditioner. I samband med att jag utläser en idé i materialet, gör jag också en idétolkning. Beroende på hur idealtyperna och dimensionerna är konstruerade, kan denna tolkning få olika vetenskapsteoretiska innebörder. Jag strävar efter att konstruera idealtyper och analysverktyg med hjälp av få och generella utsagor, vilket enligt Bergström och Boréus tillhör en positivistisk vetenskapstradition (Bergström & Boréus 2005:174). Genom mina två motpolära idealtyper och mitt analyschema i form av tre dimensioner, är min förhoppning att konstruktionen ska vara tillräckligt hårdragen och tydlig så att den möjliggör liknande tolkningar av andra forskare.

Jag eftersträvar dessutom god validitet, vilket innebär att jag i studien faktiskt undersöker det jag säger att jag vill undersöka. Detta betyder att jag framför allt i mitt analyschema måste vara noggrann med de dimensioner jag väljer att använda mig av (Ibid:54). God validitet uppnår jag lämpligen också genom att låta texten ”tala” till mig som forskare, utan att ”tänja in” idéerna i någon av mina idealtyper eller dimensioner (Bergström & Boréus 2005:172). Genom ett flertal och noggranna genomläsningar av mitt material, strävar jag dessutom efter att uppnå så god reliabilitet som möjligt (Ibid:35).

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att det i studien rör sig om en beskrivande idéanalys med syfte att precisera de begrepp och idéer gällande fattigdomsbekämpning som framkommer i Sidas material. Detta kommer att göras med hjälp av två motpolära idealtyper samt ett analyschema bestående av tre dimensioner.

2.3 Avgränsningar

Som tidigare nämnts ämnar jag undersöka länders samarbetsstrategier inom det bilaterala biståndet för att fokusera på den direkta relationen mellan biståndsgivare och mottagare. Således kommer inte de övriga kategorierna av bistånd förekomma i uppsatsen. Inte heller ämnar jag undersöka den faktiska utvecklingen bland Sidas biståndsländer, utan det är idéerna om den som ska stå i fokus. De tre länder jag valt för analys kan komma att skilja sig i den interna politiken, något som inte kommer att tas hänsyn till i studien. En kortare bakgrund om ländernas politiska situation just nu kommer att presenteras i 5.1.

Vidare är jag medveten om att utveckling är ett svårdefinierat ord som kan ha många olika betydelser. Det som avses med utveckling i denna studie är främst de åtgärder som förs för att på lång sikt minska fattigdom i världen.

3 Centrala begrepp

3.1 Definition av centrala begrepp

I detta kapitel diskuteras centrala begrepp som är viktiga i studien.

3.1.1 *Utveckling*

Enligt Ludvig Beckman finns det många ord med kontroversiella värdeladdningar, utan att innebörden i sig bör betraktas som särskilt kontroversiell (Beckman 2005:36). Detta framkommer i Nationalencyklopedins definition av begreppet utveckling:

utveckling, begrepp i bl.a. filosofi, natur- och samhällsvetenskaper som biologi [...], geologi, sociologi och historia i delvis skiftande betydelser. Medan termen förändring är värdeneutral i den meningen att man kan konstatera att en förändring ägt rum utan att ta ställning till om den är bra eller dålig, förutsätter utveckling i regel ett ändamål. Man antar ofta att utvecklingen sker från ett lägre och mer odifferentierat tillstånd till ett högre, bättre och mer differentierat. Därmed kommer värderingar öppet eller förtäckt in i resonemanget (NE 2013a).

Inom ämnet utvecklingsstudier låter sig ofta distinktionen mellan empirisk teori och politisk strategi upplösas. Detta innebär att de utvecklingsrelaterade perspektiven inte enbart syftar till att beskriva, förstå och förklara utvecklingsproblemen. Det finns även starka normativa utsagor om hur problemen bäst bör lösas (Uhlin 2010:298). Över tid har alltså olika skolbildningar om utveckling bidragit till olika tolkningar av detsamma. Således har debatten kring utvecklingsfrågor exempelvis dels inneburit industrialisering och modernisering, dels medborgerliga frågor som mänskliga rättigheter, möjligheter och förmågor (Jönsson 2011:22).

3.1.2 *Fattigdom*

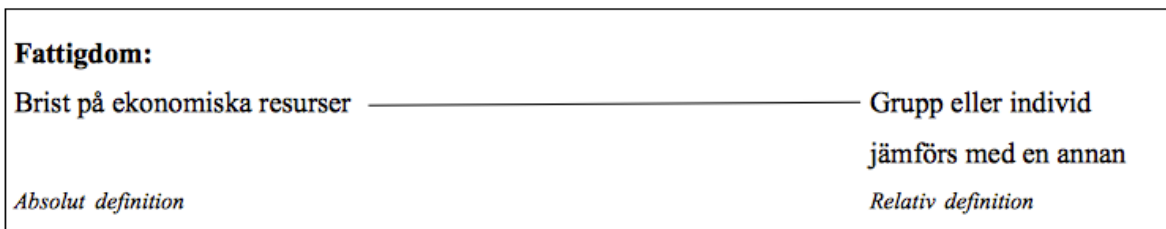
Enligt Nationalencyklopedin kan fattigdom definieras som citatet nedan:

fattigdom, levnadsstandard som är oacceptabelt låg. Fattigdom kan definieras i tillgång till materiella resurser och formuleras i absoluta tal som överlevnad och grundläggande behov (NE 2013b).

Enligt Globalis görs en distinktion mellan *absolut fattigdom* och *relativ fattigdom*. Den förstnämnda innebär en gränssättning där man räknas som fattig

om man underskridit denna (Globalis 2013). Världsbanken använder sig av en sådan definition och menar att en person är extremt fattig om denne lever på mindre än 1,25 dollar om dagen. Fattig är den som lever på mindre än 2 dollar om dagen (Världsbanken, 2013). Relativ fattigdom innebär snarare att man är fattig relativt en annan individ eller grupp i samhället. Exempelvis kan människor i ett utvecklingsland ses som rika ur de fattigare människornas ögon, samtidigt som "Västvärlden" fortfarande betraktar människorna i fråga som fattiga (Globalis 2013). Figuren nedan visar distinktionen mellan absolut fattigdom och relativ fattigdom:

Figur 3.1:

3.1.3 Utvecklingens betydelse för fattigdomsbekämpning

Fattigdom är som nämnts ett av de största utvecklingsproblemen världen står inför och hamnar därför högt upp på utvecklingspolitikens agenda. Att halvera världens fattigdom och hunger står som första mål i millenniemålen (UNICEF 2013).

Hur fattigdom som utvecklingsproblem ska definieras är inte helt överenskommet. De flesta politiker är emellertid rörande överens om att fattigdom som problem måste utrotas och att utveckling därmed måste skapas för att öppna för en problemlösning. Detta bjuder in till en teoretisk diskussion kring definition, indikatorer och problemorsaker politiker emellan. Hur fattigdom ska utrotas och hur utveckling ska skapas beror således på definitionen av begreppet fattigdom samt problemformuleringen av detsamma (Jönsson 2011:136).

4 Teori

4.1 Val av idealtyper och dimensioner

4.1.1 *Motpolära idealtyper*

Enligt författaren Anders Uhlin kan utvecklingsteorier lämpligen delas in i två perspektiv – det *dominerande* och det *kritiska perspektivet* (Uhlin 2010:295). Detta för att de har olika kärnor som var för sig är omslutna av argument som inte helt avviker från varandra (Jönsson 2011:27). Det dominerande perspektivet förespråkar ekonomisk tillväxt som ”lösning” på utvecklingsrelaterade problem. Hit räknas bland annat moderniseringsskolan och nyliberalism. Till det kritiska perspektivet hör radikala åsikter om hur problemen bäst löses, såsom exempelvis utjämning av maktstrukturer och sociala klyftor. Beroendeskolan, världssystemteorier, postmarxism, postkolonialism och feminism är relevanta teorier inom detta perspektiv (Uhlin 2010:295).

Nämnda perspektiv kommer att utgöra grunden för den idéanalys jag ämnar göra på Sidas material. Jag vill återigen påminna läsaren om att det här rör sig om två motpolära idealtyper som kommer fungera som extrema motparter. De är således ingen avbild av verkligheten och kommer därför inte att kunna avläsas i den (Badersten 2002:31). Anledningen till mitt val av perspektiv är att det råder en grundlig skillnad i de båda perspektivens syn på utveckling, fattigdom och den normativa uppfattningen om hur problematiken bör lösas. Skillnaden i dessa värdegrunder, grundar sig i att de båda perspektiven har helt oförenliga problembilder, förklaringar och problemlösningar (Jönsson 2011:37).

4.1.2 *Dimensioner*

För att förstå och tydliggöra de grundläggande skillnaderna perspektiven emellan, har jag satt samman tre dimensioner. Vid sammansättningen av dessa har jag inspirerats av Hydéns analys i *Afrika: biståndsgivarnas stora utmaning* (2010:178ff) och Uhlins tabell i *Internationella relationer* (2010:301). Jag har också försökt få med de viktiga beståndsdelar som kännetecknar teorier inom ämnet utvecklingsstudier. Det kommer dels röra sig om viktiga ontologiska frågor, det vill säga hur verkligheten ser ut och är beskaffad. Epistemologiska frågor kommer också att tas upp, vilket innefattar hur vi når kunskap om problemet och hur vi ska förstå, tolka och analysera det. Vidare är det också viktigt att ställa normativa frågor till teorin, eftersom det rör sig om en vilja att

förändra samhället. Vad är problematiken i utvecklingen? Hur ska vi förstå den? Och hur bör vi lösa problemet? (Jönsson 2011:34). Dimensionerna kommer i studien se ut som följer:

Fattigdom som utvecklingsproblem?

Hur definieras fattigdom som problem? Vad ligger till grund för problemet?

Åtgärder?

Vad bör göras för att lösa det definierade problemet?

Styrning?

Vilket styrelsesätt är att föredra för att möjliggöra åtgärderna.

4.2 Idealtyper

4.2.1 *Dominant perspektiv*

Det dominanta perspektivet på utveckling är väl etablerat och betonar vikten av ekonomisk tillväxt samt en expanderande marknadsekonomi som lösning på utvecklingsrelaterade problem (Uhlin 2010:298). En viktig del inom nämnda kategori är moderniseringsteorier, där Rostows verk *The stages of economic growth* (1960) utgör en betydande grund. Denna fick stor uppmärksamhet när Västeuropa genomgick en modernisering under 1940-50-talen (Peet & Hartwick 2009:126). Rostow försöker bland annat påvisa att alla länder genomgår en modernisering enligt identisk modell. Det slutgiltiga stadiet i moderniseringsprocessen är enligt författaren det västerländska samhället, varför utvecklingsnivån i Väst bör ses som eftersträvansvärd (Hydén 2010:46f). Själva moderniseringsprocessen ses som en klar och rak linje med fem olika stadier som alla länder för eller senare antas hamna i under sin moderniseringsprocess (Peet & Hartwick 2009:129).

Den nyliberalistiska synen på minskning av statens inflytande och ökning av marknadens betydelse är en viktig del inom det dominanta perspektivet. Det nyliberalistiska tänkandet grundar sig på den klassiska liberala tanken om individuella friheter och möjligheter. Statens uppgift ska främst vara att upprätthålla lagar och regler, inte att lägga sig i marknaden. Utveckling ses här som positivt laddat och står för framsteg och optimism, främst inom den ekonomiska faktorn (Peet & Hartwick 2009:29)

4.2.2 *Kritiskt perspektiv*

Kritiker ställer sig emot det dominerande perspektivets önskan om obegränsad ekonomisk tillväxt i en global marknadsekonomi. Beroendeskolan tar upp effekterna av detta, och menar att kapitalismens globala utbredning skapar

positiv utveckling i de rika länderna, till priset av de redan fattiga ländernas levnadsvillkor som blir allt sämre (Uhlin 2010:300). Således handlar det inom detta perspektiv mycket om strukturernas förmåga att skapa handling hos aktörer (Hydén 2010:38). Allt eftersom de rika länderna genomgår ytterligare utveckling och framsteg, hamnar de fattiga länderna i allt jobbigare situationer (Hydén 2010:47).

Teorier om världssystemet menar att världen kan delas in i tre olika delar: centrum-, semiperifera- och periferistater. De rika länderna är klassade som centrumstater och har väl utvecklad, modern teknologi medan de perifera staterna har motsatsen. Semiperifera stater är en blandning av båda. Detta världssystem innebär att de fattiga länderna i periferin sätts i beroendeställning gentemot de rika länderna i centrum (Peet & Hartwick 2009:174). Liksom beroendeskolan anses här kapitalismen endast att de länder som redan tagit sig ur fattigdomen är de som har möjligheter att utvecklas. Till skillnad från det dominanta perspektivet talar kritiker om utveckling som något negativt som skapar hinder snarare än möjligheter. Vissa forskare menar till och med att de underutvecklade länderna är tvungna att ta sig ur det kapitalistiska världssystemets orättvisa förutsättningskapande för att komma ur fattigdomsrelaterade problem (Hydén 2010:48).

Utveckling bör inte heller endast tillskrivas en ekonomisk innebörd, utan också innefatta sociala, kulturella och politiska aspekter. Genusrelationer får exempelvis här en central innebörd (Uhlin 2010:298). Detta eftersom kvinnor under lång tid exkluderats från teorier som berör utveckling och nu vill få genusfrågor att inkluderas som ett viktigt utvecklingsproblem (Peet & Hartwick 2009:252).

4.3 Dimensioner

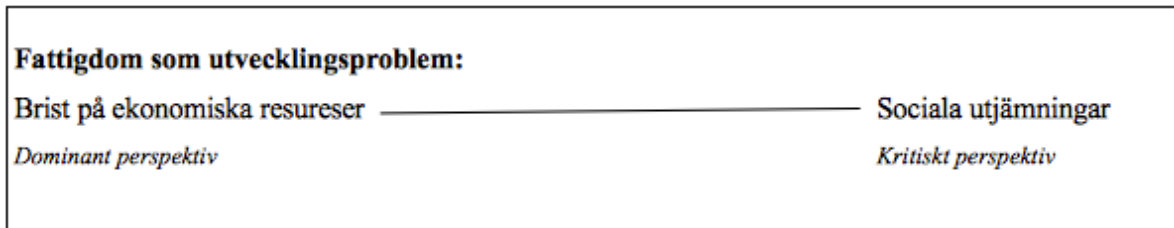
4.3.1 *Fattigdom som utvecklingsproblem*

Fattigdom ses enligt det dominanta perspektivet som ett stort, globalt problem och definieras som brist på ekonomiska resurser. Fattigdom ses därför främst som ett rent ekonomiskt problem. Orsakerna till problemet i de underutvecklade länderna är enligt moderniseringsteorin inkompetent politiskt ledning, bristande kunskap och entreprenörskap eller kulturella hinder *inom* länderna i fråga (Uhlin 2010:299f). Det är därför viktigt att de rikare och erfarna länderna utanför hjälper de länder som står inför stora fattigdomsrelaterade problem, vilket presenteras i 4.3.2 (Hydén 2010:46f).

Det dominanta perspektivets definition av fattigdom är föremål för viss kritik eftersom kritiker menar att fattigdom inte alls kan mätas i pengar utan bör tillskrivas en betydligt bredare definition. Förutom brist på ekonomiska resurser bör även avsaknad av möjlighet till självförsörjning eller bristande tillgång till gemensamma resurser räknas som fattigdom (Uhlin 2010:302). Peet och

Hartwick ansluter sig till en sådan typ av definition och menar att det är den ojämna utvecklingen i det ojämlika världssystemet som leder till fattigdomens existens. Fattigdomen är därför ett resultat av relationerna *utanför* länderna ifråga (Peet & Hartwick 2009:12). För att tydliggöra distinktionerna mellan de båda perspektiven presenteras nedan följande figur med syfte att visa hur perspektiven förhåller sig till varandra:

Figur 4.1:

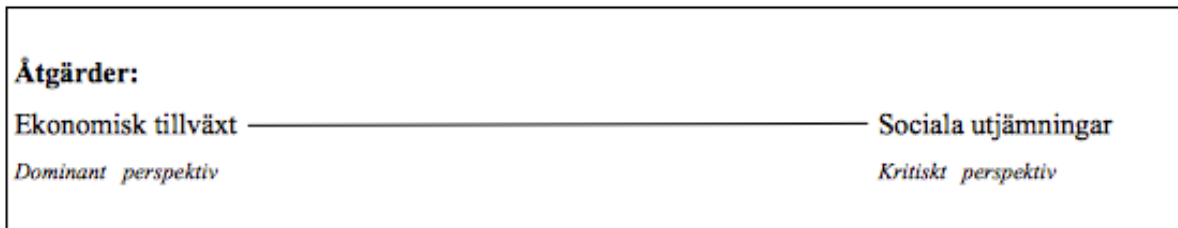
4.3.2 Åtgärder: ekonomisk tillväxt eller social utjämning?

Två stora skillnader i fattigdomsbekämpning är huruvida problemlösningen ska te sig genom fri ekonomisk tillväxt eller utjämning av de stora klyftor som råder. På detta ser de båda perspektiven väldigt olika. Enligt det dominanta perspektivet är ekonomisk tillväxt en förutsättning för att kunna modernisera sitt samhälle och uppnå en utveckling mot minskning av fattigdom. Genom att få fram en fungerande marknad i utvecklingsländerna, torde tillväxten öka och levnadsvillkoren med den (Uhlin 2010:298). Att integrera utvecklingsländerna i den globala ekonomin ska således minska deras utanförskap och på sikt bidra med ekonomiskt välmående. Genom att värna om de inhemska råvarorna i utvecklingsländerna, tror man sig kunna stimulera efterfrågan på varor och tjänster inom länderna vilket i sin tur kommer att bidra till tillväxt (Burnell 1997:64). Eftersom orsakerna till fattigdom som nämnts ligger *inom* länderna kan en samverkan med rikare länder och en integration i världsekonomin ge en skjuts i moderniseringsprocessen (Jönsson 2011:43). Utländska investeringar betraktas som ytterst nödvändiga för att få igång en fungerande marknad. Transnationella företag får i och med det en betydande roll (Uhlin 2010:298).

Kritiker å sin sida, ser en bredare innebörd av termen utveckling än endast en förbättring av ekonomiska levnadsvillkor. Därav menar många kritiker att frågor rörande fördelning och rättigheter bör prioriteras snarare än ekonomisk tillväxt. En verklig utveckling förutsätter en fundamental omvandling av sociala och ekonomiska maktstrukturer, gärna med fokus på genusrelationer och hållbar utveckling. Enligt kritiska teorier är utvecklingsländerna ju underutvecklade och fattiga just på grund av strukturerna i världspolitik. En omvandling av dessa patriarkala strukturer i utvecklingspolitiken är därför ytterst nödvändig (Uhlin 2010:300). Eftersom det kritiska perspektivet är ett perspektiv som syftar till att leta under ytan efter drivkrafter och strukturer som påverkar samhället negativt,

bör åtgärderna för att minska klyftorna vara att hitta dessa strukturer som skapar ojämlikhet och orättvisa, för att på så sätt kunna utjämna dem (Jönsson 2011:29). Nedan presenteras återigen en figur med syfte att tydliggöra distinktionerna mellan de båda perspektivens ställningstagande:

Figur 4.2:

4.3.3 Styrning: top-down eller bottom-up?

En viktig fråga inom fattigdomsbekämpning är hur åtgärderna ska styras för att uppnå önskade mål nämnda i 4.2.1. Är experters kunskap den viktigaste källan till förbättring? Eller är det den lokala befolkningen som vet bäst?

För att en så stark ekonomisk tillväxt som är nödvändig i utvecklingsländerna ska vara möjlig, krävs strategiskt tänkande och expertis, med en stark vilja att genomföra förändring (Hydén 2010:187). Enligt moderniseringsteorin innebär denna expertis kunskap om den moderna teknologi som de industrialiserade länderna har tillgång till (Crewe & Harrison 1998:93). Västvärlden har ju som nämnts redan genomgått denna moderniseringsprocess och har därför de resurser som krävs för att hjälpa de underutvecklade länderna att gå samma väg (Hydén 2010:45). Anledningen till detta är enligt utlandsstationerade experter att ”hjulet inte behöver uppfinnas flera gånger”. Dessutom påstår experter sig inneha en uppdaterad kunskap om den toppmoderna, utvecklade teknologin. Enligt moderniseringsteorin nämnd i 4.2.1, är detta för att de nått det högsta stadiet i modernitet vilket ger dem erfarenheter att hjälpa de utvecklingsländer som står inför en moderniseringsprocess. På så sätt ska detta bidra med att göra marknaden mer effektiv (Crewe & Harrison 1998:94).

Kritiker ställer sig emot dessa nyliberala försök till att bestämma och planera en marknad som står utanför dem själva. Den fria marknaden är beroende av normer och komplexa institutioner som de utanför marknaden inte till fullo kan förstå sig på. Ett toppstyre utanför själva marknaden är därför inte alls att föredra. För att utveckling ska vara möjlig, krävs feedback och deltagande från de som befinner sig innanför marknaden, alltså de personer som ska ”utvecklas” (Easterly 2006:77).

Rahnema, författare till *The post-Development reader* (1997), håller med i detta påstående och menar vidare att René Dubois berömda slogan ”*Think globally, act locally*” inte håller. Genom att tänka globalt, fastnar människor i

globala strukturer som i sin tur gör att makten centraliseras likt världssystemteorin nämnd i 4.1.2. Istället förespråkar Rahnema en slogan som lyder ”*Think and act locally*”, vilken syftar till att människor endast kan tänka vist och agera efter det de faktiskt har god kunskap om. Således förespråkas utveckling från gräsrotsnivå eftersom människorna i de underutvecklade samhällena har betydligt bättre kunskap om sin livssituation än utomstående experter. Rahnema menar att alla människor och kulturer har en känsla att vilja ta hand om den värld vi lever i, en slags *cosmo-vision*. Genom att förespråka ett globalt agerande finns det emellertid risk att denna vision övergår i en så kallad *cosmo-power* (Peet & Hartwick 2009:229). Likt 4.3.2 presenteras nedan en figur med syfte att tydliggöra dimensionerna och perspektivens ståndpunkter:

Figur 4.3:

4.4 Sammankoppling mellan perspektiv och dimensioner

Nedan följer det analyschema som kommer att användas för sortering och placering av idéer i Sidas material:

Tabell 4.1:

Perspektiv:	Dominant perspektiv	Kritiskt perspektiv
<i>Problem:</i>	Fattigdom som brist på ekonomiska resurser	Fattigdom som oförmåga att tillfredsställa behov
<i>Åtgärder:</i>	Fri marknad, ekonomisk tillväxt, modernisering	Utjämning av globala maktstrukturer och klyftor
<i>Styrning:</i>	Expertkunskap, privatisering, Top-down	Lokal kunskap, deltagande, Bottom-up

5 Analys

5.1 Beskrivning av material

Inledningsvis kommer i detta kapitel fattigdom som utvecklingsproblem enligt Sida att definieras. Denna definition är sedan den som kommer att lägga grunden för hur man sedan arbetar med att bekämpa problemet (Sida 2004:1). Vidare presenteras sedan *Åtgärder* samt *Styrning* för att i det materialet möjligen försöka påvisa idéer om hur utveckling ska skapas för att minska fattigdomen i världen.

Det är här nödvändigt med en kort bakgrundshistoria av de tre länderna för att förstå den politiska situationen och därmed få viss förståelse för Sidas arbete:

Fram till 1992 har Mocambique stått ut med trettio år av krig. Därefter har landet haft en av de snabbaste ekonomiska tillväxterna i världen. Cirka 69 procent av befolkningen levde i absolut fattigdom år 1996, jämfört med 50 procent 2005. Trots detta tillhör Mocambique fortfarande ett av världens tio fattigaste länder. Staten säger sig formellt respektera mänskliga rättigheter men har trots det en hög grad av korruption (Mocambique 2008:12).

I Tanzania är de människor som bor på landsbygden, vilket uppgår i 80 procent, hårdast drabbade av fattigdomen. För närvarande kommer 40 procent av Tanzanias budgetmedel från bistånd i någon form, vilket tyder på ett starkt biståndsberoende. Under 2005 ägde för tredje gången i Tanzanias historia ett allmänt val rum. Maktutövningen kännetecknas av godtyckligt styre och åtgärder som inte känns motiverade. Landet lider också av avsaknad av politiska reformer samt bristande respekt för mänskliga rättigheter, vilket försvårar fattigdomsbekämpningen (Tanzania 2006:3f).

Kenya är fortfarande påverkat av de våldsbrott som ägde rum efter valet 2007 där upp emot 1000 människor dödades. Troligtvis är det stora skillnader i välstånd mellan och inom regioner som kan ligga till grund för de olösta problem som ledde till sammandrabbningen. Demokratin har sedan 1990-talet emellertid stärkts och efter valet 2002 fick demokratiska institutioner ett lyft. Fortfarande förekommer dock stora brister i den demokratiska samhällsstyrningen samt stora grader av korruption vilket innebär svårigheter för utvecklingen (Kenya 2008:13).

5.2 Resultat

5.2.1 *Fattigdom som utvecklingsproblem*

I *Perspektiv på fattigdom* beskrivs Sidas syn och förhållningssätt till arbetet mot att bekämpa fattigdom. Den är publicerad 2004 men gäller fortfarande eftersom det ännu inte släppts en ny version. I dokumentets inledning talas det om fattigdomen som:

Fattigdomen i världen är djup och utbredd och tar sig många olika uttryck, allt från sjukdom och svält, till diskriminering och förödmjukande behandling (Sida 2004:7).

Ett holistiskt sätt att se på fattigdom ställs i fokus vilket innebär att många olika sätt att se på fattigdom ska inkluderas, något som förespråkas av det kritiska perspektivet. Samtidigt berättas det också om att man använder sig av Världsbankens definition av fattigdom, mätt i inkomst och konsumtion, då antalet fattiga människor i världen anges. Detta påminner tydligt om det dominanta perspektivets definition (Sida 2004:7). Följande citat är hämtat från dokumentet och tyder även det på en syn på fattigdom som kan kopplas till det kritiska perspektivet:

Fattigdom tar sig många olika uttryck så som hunger, dålig hälsa, låg utbildning och stor utsatthet för våld och nedsättande behandling. Fattigdomen har sin egen dynamik och skapar ofta onda cirklar där brist på makt, möjligheter och säkerhet utgör nyckelaspekter (Sida 2004:8).

En tydlig koppling till det kritiska perspektivets syn på strukturer som inte minst påverkar kvinnors lägre ställning i samhället går dessutom att utläsa även i följande citat:

Det finns viktiga genusaspekter på såväl fattigdom som på utveckling. Såväl fattigdomens orsaker som dess uttryck varierar ofta mellan kvinnor och män. Det är vanligt att könsspecifika orättvisor och förtryck har djupa rötter och till stor del beror på faktorer som ligger bortom fattiga människors kontroll (Sida 2004:9).

Vad som menas med ”bortom fattiga människors kontroll” är inte helt klart i texten. Det kan innebära att ”rika människor” är orsaken till problemet vilket stämmer med det kritiska perspektivets teori. Det kan också innebära att de ”rika människorna” ses som ”de erfarna” som måste göra något åt problematiken, vilket stöds av det dominanta perspektivet (Sida 2004:9).

Det är viktigt att ta hänsyn till samtliga faktorer som kan ge upphov till ojämlikhet och ökade klyftor i det globala samhället mellan olika kategorier av människor. Ålder, kön, etnicitet, funktionshinder, socio-ekonomiska och

kulturella skillnader är alla sådana faktorer, vilket återigen kopplar fattigdomsdefinitionen till det kritiska perspektivet eftersom det talas om så mycket mer än endast brist på ekonomiska resurser som orsaker till fattigdom (Ibid 2004:20). Det förekommer emellertid delar i materialet som är starkt förankrade i det dominanta perspektivets syn på utveckling och fattigdom som tyder på att Sida väljer att ”smalna av” sin hittills breda fattigdomsdefinition:

Tillgång till pengar blir allt viktigare i en värld där marknadsekonomin breder ut sig och tidigare system av självhushållning och direkt utbyte av varor är på tillbakagång. I många delar av världen beror fattigdomen (och välmåendets) olika dimensioner alltmer på individers möjlighet att få en hygglig inkomst (Sida 2004:24).

Även om Sida talar om marknadens utbredning, släpps inte det kritiska perspektivets syn på utveckling helt. Det är enligt Sida ytterst viktigt att arbeta med olika dimensioner av fattigdom för att med större säkerhet kunna bekämpa det:

Maktaspekten är lika viktig som den ekonomiska, eftersom maktlöshet är ett av de största hindren för fattiga människor att förbättra sin materiella situation (Sida 2004:25).

Hur vill Sida då bemöta fattigdomsproblematiken i världen? Det talas om att de fattiga upplever frustration när ökad kunskap och information om bättre levnadsförhållanden på andra platser når dem. Frustrationen och skillnaderna i levnadsstandard låter sig enligt Sida lösas bäst med en ekonomisk tillväxt i vilken alla världens länder ska ges lika villkor att vara delaktig. Utvecklingsländernas möjligheter att kunna delta i en global världsekonomi försvåras emellertid av att de inte har de möjligheter att hävda sina intressen på den internationella arenan (Sida 2004:18). Det går i denna syn att hitta tydliga kopplingar till det dominanta perspektivets teori om att utvecklingsländerna saknar möjligheter och resurser att ta del av den ekonomiska tillväxten. Således ska utvecklingsländernas möjligheter att kunna gå med i världsekonomin på jämna villkor stödjas (Ibid 2004:21).

5.2.2 *Åtgärder*

I Moçambique grundar sig målet för svenskt utvecklingssamarbete på Mocambiques inhemska fattigdomsstrategi, PAPRA II. Denna är väl förankrad i mottagarlandets samhälle och ska i högsta grad ses som en realistisk plan för hur fattigdomsfrågor bör uppnås (Mocambique 2008:3). Målet med samarbetet beskrivs som följande:

Att minska den absoluta fattigdomen samt främja en snabb, hållbar och bred ekonomisk tillväxt (Mocambique 2008:3).

Vidare betonas också att det *övergripande målet* för utvecklingssamarbetet Sverige och Mocambique emellan, ska ha sin utgångspunkt i de fattiga människornas perspektiv på just fattigdom. Särskild fokus ska då läggas på utsatta grupper som kvinnor och barn. Detta ska göras genom främjande av demokratisk samhällsutveckling och snabb ekonomisk tillväxt (Mocambique 2008:3). Vad Sverige definierar som fattigdom är således inte det viktiga i det här fallet. En snabb ekonomisk tillväxt är emellertid avgörande för att få bukt med vad de ”fattiga människorna” i Mocambique än väljer att definiera sig som. Detta innebär vissa kopplingar till det dominanta perspektivet eftersom tillväxten här ses som lösningen på fattigdomsproblemet (Uhlin 2010:298).

I den strategiska dialog som Sverige ska föra tillsammans med Mocambique kommer frågor om rättighetsperspektiv och fattiga människors perspektiv på utveckling att prioriteras. Utvecklingsperspektiven kommer sedan att rikta särskilt fokus på icke-diskriminering, deltagande, transparens och ansvarsutkrävande. En dialog kommer också föras kring effektivitet av utveckling och ökad klimatanpassning i samhället. Framför allt ska kvinnors och flickors livsvillkor och situation i det moçambikiska samhället komma att betonas (Ibid 2008:4). Här kan kopplingar dras till det kritiska perspektivet, eftersom de människor som berörs även här får en chans att själva definiera vad utveckling är, även om det ska inriktas på vissa specifika områden. Det fokus som läggs mot icke-diskriminering och deltagande, samt kvinnor och flickors levnadsvillkor visar också på kopplingar till nämnda perspektiv.

I Tanzanias landstrategi talas det om att landet är på god väg att uppfylla strategins tre mål om *tillväxt som gynnar de fattiga, mänsklig utveckling och demokratiutveckling* (Tanzania 2006:6). Det övergripande målet för utvecklingssamarbetet med Tanzania är att förutsättningar för fattiga människor ska skapas, så att de i sin tur kan förbättra sina levnadsvillkor (Ibid 2006:10). Världsbanken påstår sig ha sett tydliga samband mellan ekonomisk tillväxt och minskning av fattigdom (Ibid 2006:3). Samtidigt framkommer det i materialet att även samhället måste förändras:

Det behövs både högre tillväxt och strukturreformer för att få bukt med fattigdomen (Tanzania 2006:3).

Detta ska ske i samarbete med Tanzanias egen utvecklingspolitik inom vilken de satt samman ett eget ramverk för samarbete, men också baseras på milleniemålen. För att det ska vara möjligt att nå nämnda mål, ska svenska insatser stödja Tanzania i ansträngningarna mot minskning av fattigdom. Detta görs genom att främja en effektiv, transparent och ansvarig stat som kan erbjuda medborgarna offentliga tjänster, ett civilt samhälle som kan bevaka statens skyldigheter och främja politiskt deltagande. En stark privat sektor som skapar tillväxt och arbetstillfällen är också av yttersta vikt, vilket går hand i hand med det dominanta perspektivet (Ibid 2006:10). Sverige har enligt strategin till viss del redan bidragit med en miljö där den privata sektorn fått chans att utvecklas,

vilket i sin tur gett positiv effekt på den ekonomiska tillväxten i landet. Hur den privata sektorn har utvecklats och på vilket sätt den utvecklingen har gått till, går dock inte att finna i materialet (Tanzania 2006:6). Det är emellertid starkt förankrat i det dominanta perspektivets syn på utvecklingsskapande. Svenska insatser ska också ha bidragit till att befolkningens hälsa och utbildningsnivå har stärkts, vilket man i sin tur också påstår ska ha bidragit positivt till den ekonomiska tillväxten. Genom att de fattiga människorna får utbildning, får de därmed också större chans att dra nytta av ekonomins uppgång, vilket stärker den mänskliga utvecklingen (Tanzania 2006:6). Det är främst egenskaper som betonas av det dominanta perspektivets syn på viktiga åtgärder som framkommer i Tanzanias samarbetsstrategi. Följande citat går emellertid att finna i Tanzanias landstrategi, vilket betonar vikten av att kvinnors ställning måste förbättras och som dessutom har kopplingar till det kritiska perspektivet:

Jämställdhet ska genomsyra samarbetsprogrammen och syfta till en genusmedveten dialog i alla insatser och riktat stöd på centrala områden (Tanzania 2006:6).

I Kenyas landstrategi är det övergripande målet att alla fattiga människor ska ges förutsättningar att kunna förbättra sina levnadsvillkor. Särskild prioritering kommer att ges till sektorerna *demokratisk samhällsstyrning*, *naturresurser* och *urban utveckling*. Den långsiktiga visionen är att landet år 2030 ska ses som ett globalt, konkurrenskraftigt och välmående land vilket lägger en stark betoning i den ekonomiska dimensionen av utveckling (Kenya 2009:2f). I Kenya beskrivs den *fattigdomsorienterade tillväxten* som mycket viktig, där syftet är att:

[...] stödja en tillväxt som är hög, hållbar och gagnar de fattiga, och att stödja en miljö i Kenya som gynnar samhällets och individernas möjlighet till försörjning och utveckling (Kenya 2009:15).

Samtidigt talas det också mycket om vikten av ökad *social utveckling* i landet, inom vilken målet är att:

[...] främja en social utveckling som är rättvis med avseende på kön, etnicitet, handikapp och ålder samt att främja ett pluralistiskt samhälle (Kenya 2009:15).

Det finns här tydliga kopplingar till den breda fattigdomsdefinition som återfinns i *Perspektiv på fattigdom* (Sida 2004:8), i vilken det betonas att det finns olika dimensioner på problemets innebörd. I detta fall delas utvecklingsperspektiven upp; dels att de fattiga ska ges möjligheter genom ekonomisk tillväxt, dels att det faktiskt förekommer hinder för utveckling som ska synliggöras genom att främja ett öppet och rättvist samhälle (Kenya:2009:15). Sverige stödjer alltså en tillväxt som är hög och hållbar och som alla ska tjäna på, vilket har tydliga kopplingar till det dominanta perspektivet. En social utveckling som är rättvis för alla har vissa kopplingar till det kritiska perspektivet eftersom det värnas om allas rätt till åsiktsbildning, inte minst minoriteternas (Peet & Hartwick 2009:252).

De strategiska frågorna för dialog för att möjliggöra en uppfyllelse av de övergripande målen ska således betonas av ekonomisk tillväxt, en rättvis och jämlik fördelning av resurser och möjligheter, ett rättighetsperspektiv som präglar framtagande och genomförande av kenyansk politik samt att ett genomförande av de reformer som är relaterade till de våldsbrott landet drabbades av 2008 genomförs (Ibid 2009:3). Att ekonomisk tillväxt betonas stämmer överens med det dominanta perspektivets önskade åtgärder.

5.2.3 *Styrning*

I landstrategin för Mocambique ska det svenska stödet som helhet inriktas på kapacitetsstärkande insatser av det civila samhället och den offentliga sektorn, som ska utmynna i att medborgarna får större möjlighet till ansvarsutkrävande gentemot lokal förvaltning (Mocambique 2008:1f). Det kritiska perspektivets syn på vikten av deltagande och lokal kunskap kan kopplas till denna inriktning. Insatser ska emellertid också göras för att stärka den privata sektorn. Det är oklart i materialet vilken typ av insats som är aktuell för denna åtgärd. Det faktum att den privata sektorn ska stärkas är dock starkt förankrat i den dominanta synen på utveckling (Mocambique 2008:2).

Sverige beskriver sig i landstrategin som Mocambiques sjätte största biståndsgivare med ett gott rykte och tradition av demokratisk, öppen och effektiv förvaltning. Detta ger fördelar när en kritisk dialog ska följas länderna emellan. Det svenska biståndet ska ha som syfte att bidra med kunskapsöverföring, dialog och erfarenhetsutbyte (Mocambique 2008:18). I följande citat som går att finna i landsstrategin tydliggörs en visst expertstyre från Sveriges sida:

Sverige har lång erfarenhet och en stark resursbas samt kan påvisa goda resultat inom de koncentrationsområden som föreslås i denna strategi (Mocambique 2008:18).

Det talas också om att Sveriges långa erfarenheter inom lantbrukssektorn innebär att prioritering ökas inom detta område. En god erfarenhet inom energisektorn gör att Sverige fungerar som ett bra stöd vid landsbygdselektrifiering, reglering av energimarknaden samt hållbarhetsfrågor. Stöd ska också ges åt uppbyggande av forsknings- och analyskapacitet i landet. Eftersom Sverige har långvariga erfarenheter från samarbete med och stöd genom det civila samhället i Mocambique, får Sverige en möjlighet att bidra med unik kompetens i samarbetet med civila samarbetet eftersom man har en gedigen erfarenhet från och kunskap om det svenska folkrörelsearbetet. Det talas också om att flera svenska ramorganisationer är på plats i landet för att bygga upp ett förtroendekapital bland sina nationella och lokala partners. Det är således till största delen de svenska erfarenheterna som betonas i materialet, vilket är en viktig del av det dominanta perspektivets syn på utvecklingsstyre. Sverige blir

tack vare sina många och goda erfarenheter av relevant arbete, experter i dialogen (Ibid 2006:18).

Tanzanias egen utvecklingspolitik, NSGRP, inriktar sig starkt på utveckling av den privata sektorn och minskad inkomstfattigdom. Det är specifikt i jordbruket som den privata sektorns viktiga roll betonas. Om tillväxten ska möjliggöras utan hinder krävs dock att vissa lagar och regleringar reformeras, så att kapacitet kan byggas upp. Detta ska i sin tur få ökat deltagande på globala och lokala marknader. Det framgår i samma stycke att Sverige har mycket erfarenhet av privatsektorsutveckling i Tanzania. Sverige säger sig också ha en unik och bred resursbas samt mycket god erfarenhet gällande energiutvecklingen i Tanzania, som är unik bland de bilaterala biståndsgivarna (Tanzania 2006:12). Det talas mycket om Sveriges goda erfarenhet i materialet. Det innebär inte att Sverige ser sig som överlägsna i diskursen, utan tyder snarare på att de har en viss expertis som de är villiga att utnyttja för att hjälpa Tanzania att moderniseras (Ibid 2006:12).

Samtidigt som Sveriges goda erfarenhet betonas i vissa sektorsområden, betonas också vikten av och rätten till tanzaniernas utbildning. Högre utbildning och forskning kommer få reducerad inkomstrelaterad fattigdom och demokratisk samhällsstyrning till följd, samtidigt som analytisk kapacitet och konkurrenskraft kommer att öka (Ibid 2006:6). *Hur* utbildningen ska genomföras framkommer dock inte tydligt i materialet, varför det är svårt att placera in det i något av perspektiven. Det kan vara så att Sverige hjälper till att utbilda genom erfarenheter och expertis, men det kan också vara så att de lokala kunskaperna främjas i lärandet varför en kategorisering i detta fall är svår att genomföra. Målet med utbildningen är som nämnts ovan att skapa konkurrenskraft och att få samtliga att ta del av den ekonomiska tillväxten, vilket gör att målet med utbildningen i sig hör till det dominanta perspektivet (Ibid 2006:6).

Om medborgarna ska kunna erbjudas offentliga tjänster och ansvarsutkrävande, måste den offentliga sektorn reformeras. Detta är en viktig del för att möjliggöra Tanzanias uppfyllelse av de mål som finns med i NSGRP. För att kunna göra en sådan reformering har ett program satts in, *Public Financial Management Reform Programme* (PFMRP). Även här säger Sverige sig ha avsevärd erfarenhet för att kunna stödja utvecklingen av offentlig finansiell förvaltning. Här medverkar även den svenska Riksrevisionen. (Ibid 2006:13). I *Reformprogrammet för lokal förvaltning och offentlig finansiell styrning* (LGRP), som är en central reform med syfte att stärka kapacitet och ansvar på lokal nivå, talas det om att:

Sverige ska ta aktiv del i reformen och dra nytta av vår omfattande erfarenhet av landsbygdsutveckling och urbanisering (Tanzania 2006:13).

Främst är det alltså Sveriges erfarenhet av de olika sektorsområdena som betonas i materialet, vilket tyder på att främst expertkunskaper är viktiga inom nämnda områden (Tanzania 2006:13). Att Sverige säger sig ha en ”omfattande landsbygdserfarenhet” kan tyda på erfarenheter från tidigare utveckling vid ett

tidigare skede, vilket i sådana fall har koppling till moderniseringsteorin och det dominanta perspektivet. Detta eftersom Sverige här ser sig som ett utvecklat och modernt land, med den erfarenhet som krävs för att hjälpa Tanzania att nå liknande mål (Hydén 2010:46f).

I Kenyas landstrategi förekommer som tidigare nämnts tre prioriterade sektorer i vilka utvecklingssamarbete ska bedrivas. Sverige ska då bidra med finansiellt stöd, dialog, rådgivning, kapacitetsutveckling, institutionsuppbyggnad samt främjande av individers och organisationers förmåga att utkräva ansvar av staten. Svenska aktörer inklusive enskilda organisationer kan komma att involveras i detta arbete (Kenya 2009:11).

En av nämnda tre prioriteringar är förbättringen av styrandet av naturresurser som de fattiga människorna ska få nytta av. Inom detta område talas det mycket om reformer för säkrad tillgång till vattenresurser, rent vatten samt ökad produktivitet och kommersialisering av jordbruket. Detta ska ske genom rådgivningsverksamhet mellan Sverige och Kenya, ökad tillgång till marknader, insatsvaror samt finansiering som kommer att underlätta kommersialisering av jordbruket. Detta ska i sin tur leda till högre ekonomisk tillväxt och fler arbetstillfällen. Samtidigt som Sveriges expertis inom detta område ges betydelse i texten, pratas det också om hur Sverige ska stödja det civila samhällets organisationer för att på så sätt främja ett folkligt deltagande samt öka medvetenhet om rättigheter och skyldigheter gällande naturresurser. Framst kvinnor och ungdomar ska ges chansen att utveckla kompetens för deltagande i lokala kommittéer inom detta område (Kenya 2009:5). I stycket om hälsofrågor och arbetet med att främja den sociala utvecklingen, vars mål presenteras i 4.2.2, redogörs följande:

Ett sektorsprogramstöd togs fram inom hälsoområdet med hjälp av planering nedifrån och upp med stark betoning på kvinnors rättigheter (Kenya 2008:15f).

Detta styre har tydliga kopplingar till det kritiska perspektivets, inom vilket styrning i form av lokal kunskap är det som främjar utveckling på bästa sätt. Erfarenheter ska här inte spela den största rollen, till skillnad från det dominanta perspektivets syn, utan den lokala kunskapen måste gå i första hand (Peet & Hartwick 2009:229). Detta stämmer överens såväl med citatet ovan som stora delar av Kenyas landstrategi.

Också i frågor gällande HIV och aids vill Sverige bidra med stöd. Även inom detta område tänker man sig inrikta stödet på att stärka civilsamhällets kunskaper och arbete för att hindra spridning av epidemin och lindra de sociala följderna. Exakt hur stödet ska riktas framgår dock inte i materialet (Ibid. 2009:9).

5.3 Sammanfattning

Nedan följer en tabell med de viktigaste idéförekomsterna som kan uttydas i Sidas material. I studiens analys har som nämnts båda idealtyperna kritiskt och dominant perspektiv återfunnits i olika hög grad i materialet beroende på dimension. I *Perspektiv på fattigdom*, som fungerar som riktlinjer för hur arbetet sedan ska gå till i fattigdomsorienterade situationer, beskrivs en mångdimensionell syn på fattigdom som kan se olika ut för olika personer i olika situationer. Hänsyn bör därför tas till varje enskilt fall, eftersom fattigdom kan te sig på olika sätt (Sida 2004:9). Denna definition på *Fattigdom som utvecklingsproblem* kan således kopplas till det kritiska perspektivet, som starkt avfärdar det dominanta perspektivets fokus mot den ekonomiska innebörden av problemet (Uhlin 2010:302).

I dimensionen *Åtgärder* förespråkas emellertid en ekonomisk tillväxt starkt, med betoning på att den ska vara inkluderande och fördelaktig för samtliga. Det förekommer också viktiga aspekter såsom en genusmedveten dialog, vars syfte är att få bukt med manliga strukturer i samhället vilket kan kopplas till det kritiska perspektivet (Uhlin 2010:300). De ekonomiska åtgärderna i form av effektivitet och tillväxt dominerar dock materialet starkt. Det råder här ingen större, betydande skillnad länderna emellan.

Under rubriken *Styrning* talas det mycket om Sveriges erfarenheter vid utvecklingsarbete, vilket gör att fokus läggs på just de samarbetsområdena. Detta innebär tydliga kopplingar till det dominanta perspektivets moderniseringsteori, inom vilken det anses att länder som står inför en moderniseringsprocess är i behov av de redan moderniserade ländernas erfarenhet och expertis (Hydén 2010:46f). Även om svenska erfarenheters betydelse framkommer väldigt tydligt i materialet, läggs det också viss betoning på gräsrotsrörelsernas kunskap och deltagande, inte minst i Kenya. Därav bör det sägas tendenser av det kritiska perspektivets *bottom-up-styrning* förekommer, samtidigt som den dominanta *top-down-styrningen* i form av svenska erfarenheter och expertis är mest framträdande (Kenya 2008:15f). Överlag kan därför konstateras att det dominanta perspektivet fortfarande är främst förekommande i det material jag valt att undersöka, som är några av världens fattigaste länder i det mest utsatta området – Sub-Sahara. De båda perspektiven må vara oförenliga i teorin, som presenterades i kapitel 4. I materialet talas det emellertid mycket om något som skulle kunna vara en mix av de båda perspektiven, vilket i sådana fall skulle innebära att de inte alls är så oförenliga i praktiken.

Tabell 4.1:

Perspektiv:	Dominant perspektiv	Kritiskt perspektiv	Sidas material
<i>Problem:</i>	Fattigdom som brist på ekonomiska resurser	Fattigdom som oförmåga att tillfredsställa behov	Mångdimensionell syn på fattigdom, <i>kritiskt perspektiv</i>
<i>Åtgärder:</i>	Fri marknad, ekonomisk tillväxt, modernisering	Utjämning av globala maktstrukturer och klyftor	Främst en inkluderande ekonomisk tillväxt <i>Dominant perspektiv</i>
<i>Styrning:</i>	Expertkunskap, privatisering, Top-down	Lokal kunskap, deltagande, Bottom-up	Sverige ska dra nytta av sina erfarenheter i utvecklingsarbete (Mocambique och Tanzania), men också stödja arbete i vilket civilsamhället stärks och kommer fram (Kenya) Främst <i>dominant perspektiv</i>

6 Diskussion

6.1 Resultatdiskussion

Den fattigdomsrelaterade utvecklingen är i studien främst förknippad med det dominanta perspektivets syn på vikten av ekonomisk tillväxt. Jag vill hävda att det talas mycket om just ekonomisk tillväxt som svar när frågan *hur skapas utveckling?* ställs. Detta kan givetvis bero på att ett svar på hur maktstrukturer i samhället ska utjämnas inte är helt självklart. Sida erkänner ju som synes i analysdelen till viss del strukturernas existens, men låter trots det den ekonomiska tillväxten ses som det viktigaste instrumentet för att skapa utveckling för att åtgärda fattigdomsrelaterade problem. Det är också viktigast med styrning utifrån erfarenheter och expertis för att råda bot på problemen.

Eftersom landstrategierna är skrivna av UD riktat till Sida och *Perspektiv på fattigdom* är Sidas egen publikation, kan det vara värt att reflektera över en eventuell påverkan på resultatet. Kan det vara så att UD och Sida har skilda åsikter gällande vad som bör ses som utveckling? Jag tror snarare att det rör sig om en bred problemdefinition med avsmalnade åtgärder och styrningssätt.

Tilläggas bör att det i de olika länderna som undersöks till stor del ser likadant ut vad gäller de framkomna idéerna. En tydlig skillnad går dock att utläsa i dimensionen *Styrning* inom vilken både Mocambique och Tanzania domineras av ett top-down-styre medan det i Kenya förekommer en hel del arbete för att låta den lokala kunskapen träda fram, det vill säga bottom-up-styre. Det är osäkert vad som är anledningarna till detta. En av dem kan vara att den kenyanska landstrategin är något yngre än de två andra strategierna, vilket kan innebära att det skett en förändring i styrningsarbetet. Eftersom jag valt att avgränsa mig från skillnader i intern politik kan jag inte svara på om det är något särskilt i politiken som skiljer länderna åt och som därför kan utgöra en orsak till de olika resultaten.

I övrigt ser strategierna liknande ut, vilket kan innebära att Sverige faktiskt har ett tänkande och struktur i sitt arbete med att bekämpa fattigdom i stort, utan att gå djupare in på enskilda länder. Detta är emellertid endast spekulation från min sida, eftersom jag inte analyserat samtliga fall och därför inte kan dra generaliserande slutsatser. Jag lämnar det därför för vidare forskning.

6.2 Metoddiskussion

Metoden som använts i studien är en beskrivande idéanalys med syfte att precisera de begrepp som framkommit i Sidas material. Idétolkningarna har genomförts med hjälp av två motpolära idealtyper och ett analyschema bestående av tre dimensioner. Självklart går det i efterhand att diskutera huruvida det metodologiska angreppssättet kunde sett annorlunda ut eller inte. Denna tanke har också slagit mig i denna studie och jag tror givetvis att andra resultat varit möjliga med andra val av metodologiska tillvägagångssätt.

I metodkapitlet nämner jag att det finns andra former av idéanalytiska tillvägagångssätt än den beskrivande som jag använt mig av i min studie. Genom en förklarande metod hade jag kunnat svara på orsaker till de idéer som förekommit och genom en ställningstagande analys hade jag kunnat närma mig materialet normativt. Dessa idéanalytiska variationer hade förmodligen givit mycket intressanta men också annorlunda resultat än det jag kommit fram till i denna studie. Målet med denna uppsats var som nämndes i 1.2 att lägga en byggsten för vidare studier, vilket jag tycker framkommer när jag använt mig av den beskrivande idéanalysen.

Dimensionernas uttömmande är ämne för viss diskussion. Jag har arbetat noga med att få dem så uteslutande som möjligt. Det bör dock tilläggas att det är svårt att veta om dimensionerna är helt uttömmande på förhand. Sådär i efterhand kan jag säga att det gått bra att utläsa idéer ur materialet och att jag är nöjd med analysverktygets konstruktion, även om det självklart alltid går att göra vissa förbättringar.

7 Referenser

- Badersten, Björn, 2002. *Medborgardygd – Den europeiska staden och det offentliga rummets etos*. Stockholm: Natur och kultur
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys – det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus förlag
- Bergström, Göran och Boréus Kristina, 2005. *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bigsten, Arne, 2003. *Utvecklingens ekonomi och politik*. Lund: Studentlitteratur
- Burnell, Peter, 1997. *Foreign aid in a changing world*. Buckingham: Open University Press
- Carlsson, Gunilla, 2012. ”Världsfattigdomsdagen”.
<http://www.youtube.com/watch?v=EwvEY5YS0> 2013-05-21
- Crewe, Emma och Harrison, Elizabeth, 1998. *Whose development? An ethnography of aid*. London: Zeb books
- Easterly, William, 2006. *The white man’s burden – Why the West’s efforts to Aid the rest have done so much ill and so little good*. London: Penguin books
- Globalis ”Fattigdom”. <http://www.globalis.se/Tema/Fattigdom> 2013-05-19
- Hydén, Göran, 2010. *Bistånd och utveckling – Afrika: givarnas stora utmaning*. Malmö: Liber.
- Jönsson, Kristina, Jerneck, Anne och Arvidsson, Malin, 2011. *Politik och utveckling i en globaliserad värld – en introduktion*. Lund: Studentlitteratur
- Millenniemål 2013. ”Millenniemål 1”. <http://www.millenniemaalen.nu/mal-1/> 2013-05-03
- Nationalencyklopedin 2013a. ”Fattigdom”. <http://www.ne.se/lang/fattigdom> 2013-05-13
- Nationalencyklopedin 2013b ”Utveckling” <http://www.ne.se/lang/utveckling> 2013-05-13
- Peet Richard och Hartwick, Elaine, 2009. *Theories of development – contentions, arguments, alternatives*. New York: The Guildford press, 2:a upplagan
- Regeringskansliet, 2009. ”Samarbetsstrategi för utvecklingssamarbetet med Kenya”. <http://www.regeringen.se/sb/d/1390/a/11495> 2013-04-23
- Regeringskansliet, 2008. ”Samarbetsstrategi för utvecklingssamarbetet med Mocambique”.<http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/15/02/1bfc76e6.pdf> 2013-04-25
- Regeringskansliet, 2006. ”Samarbetsstrategi för utvecklingssamarbetet med Tanzania”. <http://regeringen.se/content/1/c6/01/15/58/fccce0ac.pdf> 2013-04-24

- Sida, 2004, "Perspektiv på fattigdom".
http://www.sida.se/Publications/Import/pdf/sv/Perspektiv-p229-fattigdom_2587.pdf 2013-04-27
- Sida 2012, "Sidas årsredovisning 2012". http://www.sida.se/Svenska/Om-oss/Publikationsdatabas/Publikationer_save/2013/februari/Sidas-229rsredovisning-2012/ 2013-05-14
- Sida 2013a "Vårt uppdrag". <http://www.sida.se/Svenska/Om-oss/vart-uppdrag/> 19 maj 2013
- Sida 2013b "" 2013-04-26
- Sida, 2013d. "Sveriges Biståndsländer". <http://www.sida.se/Svenska/Bistand--utveckling/Detta-ar-svenskt-bistand/Sveriges-bistandslander/> 2013-04-23
- Sida, 2013c. "Två sorters bistånd". <http://www.sida.se/Svenska/Bistand--utveckling/Detta-ar-svenskt-bistand/Tva-sorters-bistand/> 2013-04-23
- Teorell, Jan och Svensson, Torsten, 2007. *Att fråga och att svara – samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.
- Uhlin, Anders, 2010."Utvecklingsfrågor" i Gustavsson, Jakob och Tallberg, Jonas (red.). *Internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- UNICEF, "Millenniemålen". <http://unicef.se/sa-arbetar-vi/millenniemalen> 2013-05-17